

PRÁVNÝ ŠTÁT: POUŽÍVATEĽSKÁ PRÍRUČKA

PRÁVNÝ ŠTÁT, DEMOKRACIA, ĽUDSKÉ PRÁVA

Právny štát, demokracia a ľudské práva, tri piliere Rady Európy, sú navzájom úzko prepojené a neoddeliteľné.

- ▶ Demokracia zabezpečuje, že sú občania zapájaní do verejného rozhodovania;
- ▶ Ľudské práva chránia jednotlivcov pred svojvoľnými a neprimeranými zásahmi do ich slobôd a zabezpečujú ľudskú dôstojnosť;
- ▶ Právny štát s vládou zákona zaisťuje, že výkon verejnej moci podlieha pravidlám a kontrole.

Právny štát podporuje demokraciu tým, že ustanovuje zodpovednosť držiteľov verejnej moci. Právny štát ochraňuje ľudské práva prostredníctvom nezávislého a nestranného súdnictva a chráni menšiny pred svojvoľným vládnutím väčšiny.

Prečo je to nevyhnutné?

Štát bez jasných pravidiel má sklon k nestabilite a svojvôli.

Právny štát chráni základné slobody každého človeka. Je pevným základom moderných demokracií.

Právny štát stojí na piatich základných princípoch:

- ▶ **Zákonnosť** – Zákony platia pre každého a ustanovujú obmedzenia moci.
- ▶ **Právna istota** – Zákony sú jasné, dostupné a predvídateľné.
- ▶ **Predchádzanie zneužívaniu moci** – Robia sa kontroly na zabránenie svojvôli.
- ▶ **Rovnosť pred zákonom a nediskriminácia** – Zákony chránia všetkých a platia pre všetkých rovnako a diskriminácia je zakázaná.
- ▶ **Prístup k nezávislému a nestrannému súdnictvu** – Každý môže brániť svoje práva pred súdom.

Ilustrácie „Lady Justice“ od maltskej umelkyne Nadine Theuma

ZÁKONNOSŤ

Zákony platia pre každého a stanovujú hranice moci

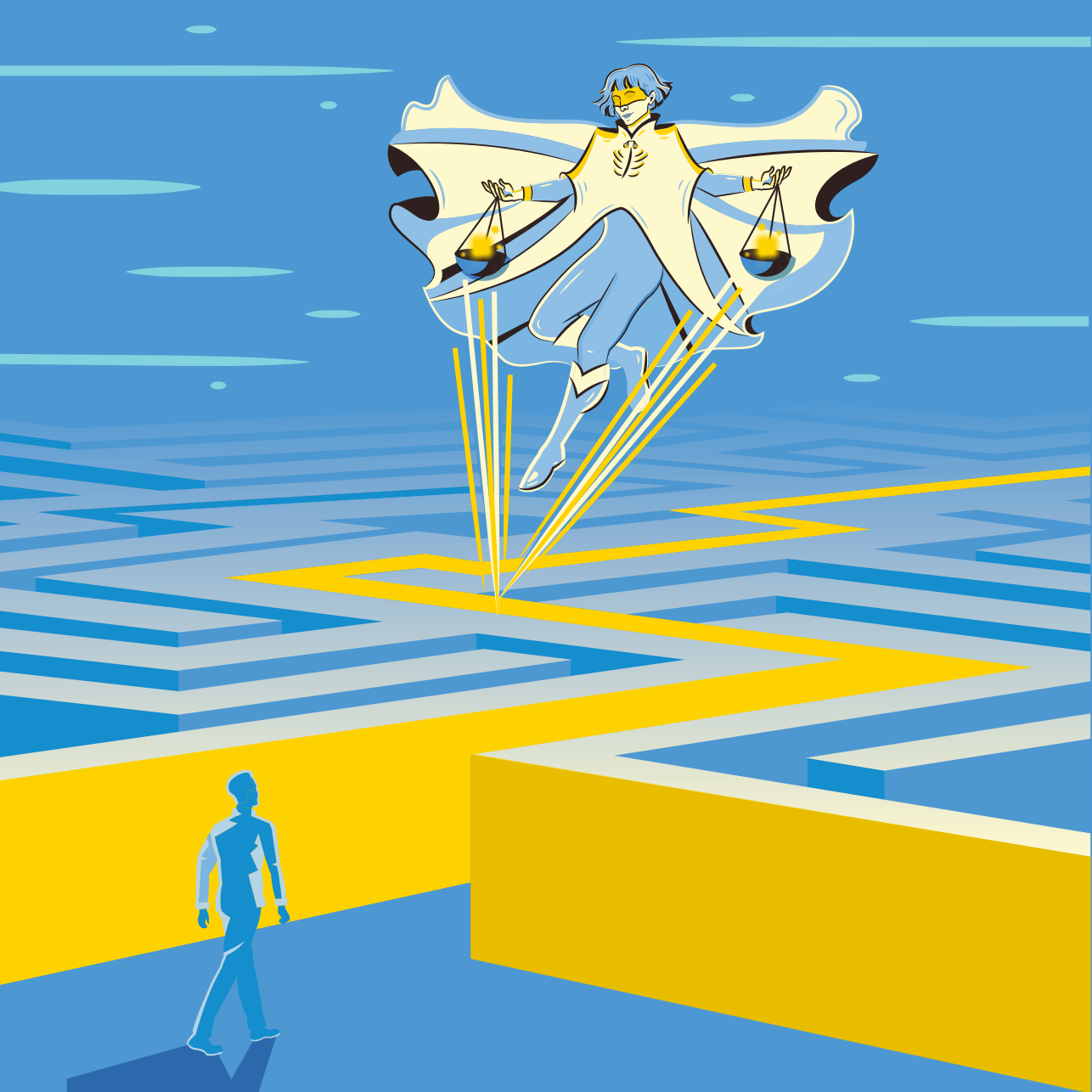
V právnom štáte je konanie orgánov aj občanov upravené demokraticky prijatou legislatívou. Výkonná moc nesmie uplatňovaním svojej moci vnucovať svoju vôľu bez obmedzení alebo bez kontroly.

Kľúčové zásady

- ▶ Rozhodnutia sa musia prijímať v rámci zákona.
- ▶ Zákony sa musia prijímať v súlade s jasným a transparentným demokratickým procesom.
- ▶ Rozhodnutia orgánov verejnej moci musí preskúmať nezávislé súdnictvo. Vláda si nemôže udeliť nové právomoci bez dodržania pravidiel stanovených ústavou.
- ▶ Medzinárodné dohovory a zmluvy ako aj rozhodnutia medzinárodných súdov sa musia vykonávať a dodržiavať.
- ▶ Zákony sa musia účinne uplatňovať.

Prečo je to nevyhnutné?

Keby sa moc nemusela vykonávať len v rámci zákona, mohla by byť zneužitá. Vláda by mohla napríklad obmedziť slobody podľa jej ľubovôle. Jasnosť demokraticky prijatých právnych predpisov a ich rešpektovanie sú zárukou spravodlivosti a rovnosti pre všetkých.

PRÁVNÁ ISTOTA

Zákony sú jasné, dostupné, a predvídateľné

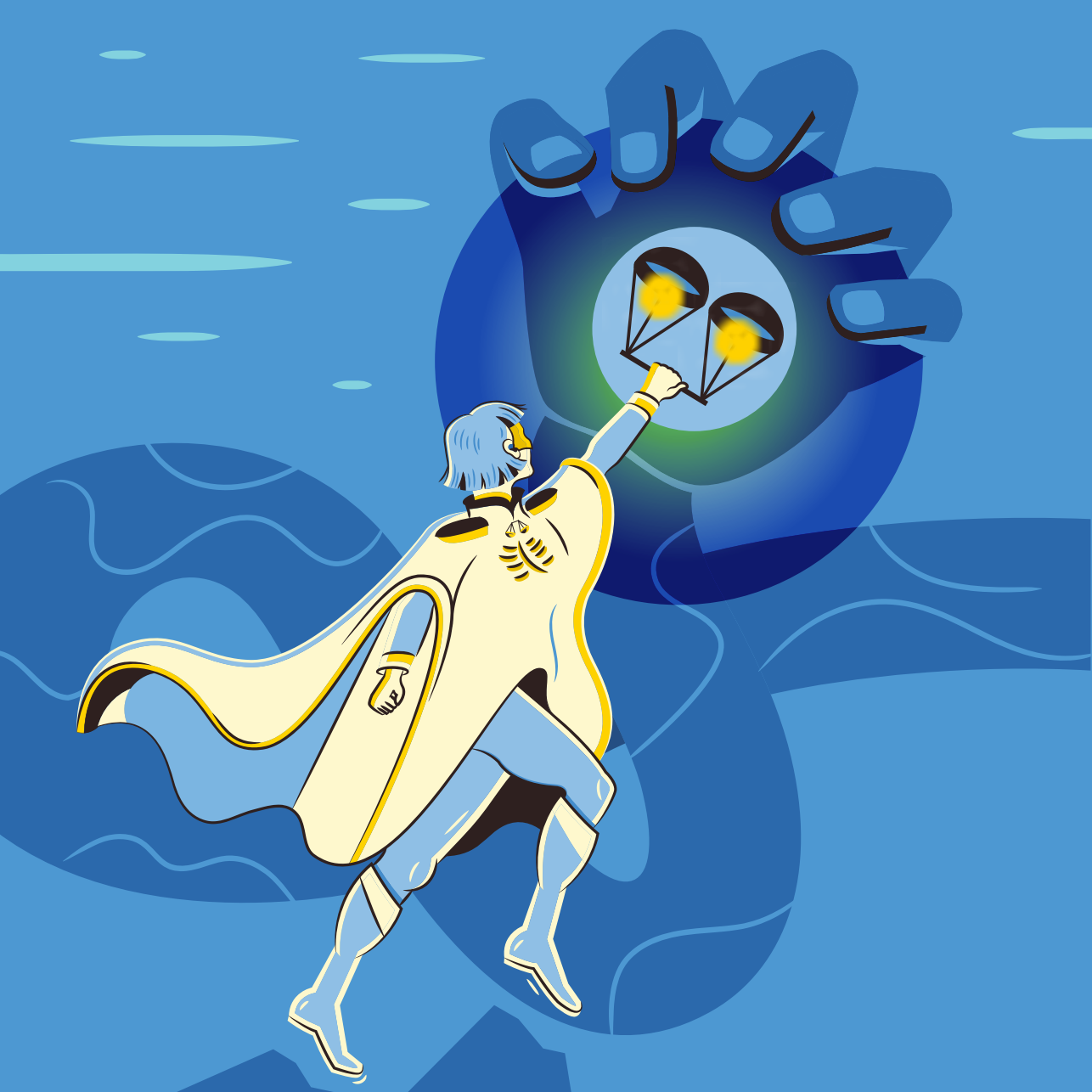
Právna istota zabezpečuje, že zákony sú jasné, dostupné, predvídateľné a že sa neuplatňujú so spätnou účinnosťou. Takto každý vopred pozná svoje práva a povinnosti.

Kľúčové princípy

- ▶ Zákony a súdne rozhodnutia musia byť ľahko dostupné a zrozumiteľné.
- ▶ Zákony sa nesmú nepredvídateľne meniť a musia byť konzistentné.
- ▶ Nikoho nemožno odsúdiť za skutok, ktorý v čase jeho spáchania nebol trestným činom ani priestupkom.

Prečo je to nevyhnutné?

Aby ľudia mohli konať s istotou, musia poznať svoje práva a povinnosti. Nejasné alebo často sa meniace zákony vytvárajú neistotu, nestabilitu a robia ľudí zraniteľnými voči nepredvídateľným sankciám.

PREDCHÁDZANIE ZNEUŽÍVANIU MOCI

Vykonávajú sa kontroly, aby sa zabránilo svojvôli

Moc bez obmedzení a bez kontroly vedie k bezpráviu. Medzi nebezpečné prejavy absolútnej moci patria svojvoľné rozhodnutia, korupcia alebo politický útlak. Napríklad neprimerané sledovanie ľudí bez súdneho povolenia alebo dohľadu môže viesť k porušeniu ľudských práv.

Kľúčové princípy

- ▶ Deľba moci: moc nesmie byť sústredená v rukách jedného orgánu.
- ▶ Povinnosť poskytnúť odôvodnenie: verejné rozhodnutia musia byť odôvodnené a vysvetlené.
- ▶ Súdne preskúmanie: všetky verejné rozhodnutia musia byť napadnuteľné na nezávislom a nestrannom súde.

Prečo je to nevyhnutné?

Vláda bez kontroly by mohla prijímať svojvoľné rozhodnutia, cenzurovať svojich oponentov alebo dokonca zrušiť základné slobody. Právny štát vytvára záruky, aby sa zabránilo takémuto zneužitiu.

ROVNOSŤ PRED ZÁKONOM A NEDISKRIMINÁCIA

Zákony chránia všetkých a platia pre všetkých rovnako, diskriminácia je zakázaná

Právny štát vyžaduje, aby mali všetci ľudia rovnaké práva a povinnosti stanovené zákonom, a aby neexistovali žiadne neodôvodnené rozdiely v spôsobe, akým sa s nimi zaobchádza.

Rovnosť pred zákonom znamená:

- ▶ Medzi ľuďmi sa nesmie neodôvodnene rozlišovať, ani v zákonoch, ani pri ich uplatňovaní.
- ▶ Musí sa poskytovať ochrana voči všetkým formám diskriminácie.
- ▶ Každý musí mať zaručené rovnaké práva a povinnosti.
- ▶ Možnosť brániť sa musí mať ktokoľvek, kto je vystavený diskriminácii.

Zásadný pokrok – Príklad volebného práva pre ženy

Oneskorenie, s akým bolo priznané volebné právo ženám v Európe, je príkladom historickej diskriminácie. Fínsko bolo prvou európskou krajinou, kde ženy dostali volebné právo v roku 1906. Na väčšinu európskych krajín sa toto právo rozšírilo až po roku 1918, pričom v Európe ako celku existuje až od roku 1984. Dnes právny štát nielenže ochraňuje volebné žien, ale zaisťuje a povzbudzuje aj ich aktívnu účasť na politickom živote bez diskriminácie.

PRÍSTUP K NEZÁVISLÉMU A NESTRANNÉMU SÚDNICTVU

Každý môže brániť svoje práva na súde

Prístup k nezávislému a nestrannému súdu umožňuje ľuďom brániť svoje práva. Napríklad Európsky súd pre ľudské práva rozhodol, že ak nie je možné napadnúť pred súdom ukončenie pracovného pomeru, stratu vlastníctva alebo odňatie prístupu k vlastným deťom, porušuje to práva sťažovateľov. Rýchla a dostupná spravodlivosť je nevyhnutná na zabezpečenie rovnakých práv.

Kľúčové princípy

- ▶ Každý človek má právo obrátiť sa na súd a právo na spravodlivý proces pred nezávislým a nestranným súdom.
- ▶ Rozsudky sú dostupné a zrozumiteľne vysvetlené.
- ▶ V prípade potreby je k dispozícii právne poradenstvo a právna pomoc.
- ▶ Konanie je primerane rýchle a cenovo dostupné.
- ▶ Súdne rozhodnutia sa vykonávajú.

Prečo je to nevyhnutné?

Bez prístupu k spravodlivosti by sa poškodení občania nemohli domáhať svojich práv. Štát musí zaručiť nezávislé súdy a súdny systém, ktorý je dostupný pre všetkých.

PAX EVAN
TIBI GELI
MAR TA
CE STAE

PRÁVNÝ ŠTÁT V PRAXI

Úloha Benátskej komisie Rady Európy

Benátska komisia pomáha jej členským štátom budovať ústavné systémy, ktoré zabezpečujú potrebnú implementáciu zásad právneho štátu. Komisia poskytuje aj prostriedok na vyhodnotenie stavu právneho štátu v danej krajine – Kontrolný zoznam kritérií právneho štátu.

Kontrolný zoznam kritérií právneho štátu Benátskej komisie

Kontrolný zoznam kritérií právneho štátu z roku 2016 uvádza základné zásady právneho štátu – zákonnosť, právnu istotu, zabránenie zneužívaniu a nesprávnemu používaniu moci, prístup k spravodlivosti, rovnosť a nediskrimináciu – vo forme ukazovateľov s podrobnými parametrami a relevantnými zdrojmi.

Pomocou kontrolného zoznamu môže vláda, parlament, občianska spoločnosť, občania, ako aj medzinárodné organizácie vyhodnotiť, do akej miery sa v danom štáte dodržiavajú zásady právneho štátu. Kontrolný zoznam tak umožňuje identifikovať slabé stránky alebo nedostatky, ktoré si vyžadujú opatrenia zo strany štátu. Benátska komisia vydala mnohé odporúčania pre nápravu týchto nedostatkov a medzier.

Kto sme?

Benátska komisia „pre demokraciu prostredníctvom práva“ je poradný orgán Rady Európy pre ústavné právo, zložený z nezávislých odborníkov.

Bola založená 10. mája 1990 z iniciatívy talianskeho právneho vedca Antonia La Pergolu. Po páde Berlínskeho múru pomohla mnohým bývalým socialistickým krajinám prijať demokratické ústavy a legislatívu a následne vstúpiť do Rady Európy.

Dnes pomáha svojim členským štátom navrhovať ústavné a legislatívne reformy v súlade s medzinárodnými normami. Plnenie jej odporúčaní uľahčuje proces získania členstva v Európskej únii.

Poslanie

Na požiadanie a prostredníctvom inkluzívneho procesu konzultácií s vnútroštátnymi orgánmi, štátnymi inštitúciami, zainteresovanými stranami a občianskou spoločnosťou Benátska komisia posudzuje ústavné a legislatívne reformy, najmä v oblasti volieb a súdnictva, a vydáva nezáväzné odporúčania s cieľom zlepšiť tieto reformy tak, aby sa v nich rešpektovali a uplatňovali zásady demokracie, ľudských práv a právneho štátu, s cieľom navrhovať efektívne a funkčné systémy riadenia štátu.

Členské štáty

Benátsku komisiu tvorí 46 členských štátov Rady Európy a ďalších 15 štátov z Ameriky, Afriky a Ázie.

Prečo „benátska“?

„Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva“ je známa ako „Benátska komisia“ podľa slávneho talianskeho mesta v Benátskej lagúne, v ktorom sa konalo jej prvé zasadnutie, a kde sa naďalej stretáva štyrikrát ročne.

1990-2025 – Výsledky

Počas 35 rokov svojej existencie Benátska komisia vďaka svojej nezávislosti a nestrannosti, profesionalite a inkluzívnym pracovným metódam významným spôsobom ovplyvňuje a uľahčuje prijímanie demokratických ústav a demokratické fungovanie inštitúcií. Komisia prispieva predovšetkým k zlepšeniu dodržiavania zásad právneho štátu a k posilneniu delby moci a nezávislosti súdnictva vo svojich členských štátoch.

- ▶ **1000+**: Počet stanovísk a správ o ústavných a legislatívnych reformách
- ▶ **50+**: Počet ústav vypracovaných alebo revidovaných s pomocou komisie
- ▶ **200+**: čet nezávislých právnych expertov, ktorí prispievali a prispievajú k jej činnosti

Prečo je to dôležité pre nás všetkých?

Právny štát znamená:

Stabilnú a pokojnú demokraciu.

Občanov, ktorí sú slobodní a chránení pred svojvôľou.

Spravodlivejšiu a rovnoprávnejšiu spoločnosť.

Ilustrácie: Nadine Theuma

Všetky práva vyhradené.
Žiadna časť tejto publikácie nesmie byť
preložená, reprodukováná alebo šírená
bez predchádzajúceho písomného
súhlasu Riaditeľstva pre komunikáciu
(F-67075 Strasbourg Cedex alebo
publishing@coe.int).

Fotografie © Rada Európy

Vydala Rada Európy
F-67075 Strasbourg Cedex
www.coe.int

© Rada Európy, december 2025

Webová stránka Benátskej komisie

<https://venice.coe.int>

Táto brožúra predstavuje základné zásady právneho štátu: zákonnosť, právnu istotu, zabránenie zneužitiu moci, rovnosť pred zákonom a prístup k spravodlivosti. Tieto zásady sú základom demokracie a ľudských práv a zabezpečujú zodpovednú správu vecí verejných, individuálne slobody a sociálnu spravodlivosť. Dozvieme sa, ako Rada Európy prostredníctvom Benátskej komisie podporuje štáty pri dodržiavaní týchto noriem a ochrane občanov pred svojvoľnou mocou. Bez ohľadu na to, či ste politikom, študentom alebo angažovaným občanom, táto príručka ukazuje, prečo je právny štát dôležitý, a ako každodenne ochraňuje naše slobody.

SLK

www.coe.int

Rada Európy je najvýznamnejšou organizáciou na ochranu ľudských práv na európskom kontinente. Rada Európy má 46 členských štátov, vrátane všetkých členských štátov Európskej únie. Všetky členské štáty Rady Európy podpísali Európsky dohovor o ľudských právach zameraný na ochranu ľudských práv a na podporu demokracie a právneho štátu. Európsky súd pre ľudské práva dohliada na dodržiavanie dohovoru v členských štátoch.

